

Tomasz Liszewski

Zadania psychologa w formacji do kapłaństwa

Łódzkie Studia Teologiczne 26/1, 147-158

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. TOMASZ LISZEWSKI

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ZADANIA PSYCHOLOGA W FORMACJI DO KAPŁAŃSTWA

Słowa kluczowe: psychologia, formacja, seminarium duchowne, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, „*Dar powołania do kapłaństwa*”

1. Wstęp. 2. Kontekst obecności psychologii w formacji do kapłaństwa. 3. Momenty korzystania z wsparcia psychologicznego w formacji. 3.1. Pomoc psychologa u progu formacji. 3.2. Pomoc psychologa w dalszych etapach formacji. 4. Wymagania wobec badań psychologicznych kandydatów do kapłaństwa. 5. Podsumowanie

1. WSTĘP

Dekret Soboru Watykańskiego II *Optatam totius* o formacji kapłańskiej tak określa ogólne wymagania wobec tych, którzy chcą przyjąć święcenia kapłańskie: „Uwzględniając wiek i poziom rozwoju poszczególnych kandydatów, należy uważnie i starannie upewnić się co do ich prawej intencji, wolności wyboru, zdatności duchowej, moralnej i intelektualnej, odpowiedniego zdrowia fizycznego i psychicznego; przyjrzeć się też trzeba skłonnościom odziedziczonym być może po rodzinie. Należy także ocenić zdolności kandydatów do znoszenia trudów kapłańskich i wykonywania obowiązków duszpasterskich”¹. Szereg wymagań, jakie Kościół stawia przed kandydatami do kapłaństwa, jest dużym wyzwaniem dla odpowiedzialnych za formację. Poza oczekiwaniami zawartymi w wydawanych dokumentach, także wierni postulują zbiór cech, jakimi ma się odznaczać ich duszpasterz. Stąd Kościół troszczy się o jak najlepsze warunki odczytywania powołania i rozwijania walorów osobowych sprzyjających życiu w kapłaństwie. W tym zadaniu coraz częściej swoimi kompetencjami służy także psycholog, którego rolę określają dokumenty kościelne, a uzasadnia praktyka. Artykuł ma na celu określenie tej roli na podstawie najnowszego *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis, Dar powołania do kapłaństwa* wydanego przez Kongregację ds. Duchowieństwa 8 grudnia 2016 r., a także *Directoriae respicientes usum competentiarum psychologiarum in admittendis*

¹ Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius* (28 października 1968 r.), 6: *AAS* 58 (1966), 717.

et formandis candidatis ad sacerdotium Kongregacji Edukacji Katolickiej z 29 czerwca 2008 r. oraz zestawienie tych postulatów z dotychczasowymi poszukiwaniami formatorów seminaryjnych i psychologów w Polsce.

2. KONTEKST OBECNOŚCI PSYCHOLOGII W FORMACJI DO KAPŁAŃSTWA

Sobór Watykański II zauważył i docenił psychologię i pedagogikę. W Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* czytamy: „Rozwijające się nauki biologiczne, psychologiczne i społeczne nie tylko pomagają człowiekowi w lepszym poznaniu samego siebie, ale wspierają go też w tym, by [...] wywierał bezpośrednio wpływ na życie społeczeństw”². Stąd wniosek Soboru: „W duszpasterstwie należy uznawać i stosować w dostatecznej mierze nie tylko zasady teologiczne, lecz także zdobycze nauk świeckich, zwłaszcza psychologii i socjologii”³.

Kongregacja Edukacji Katolickiej wydała 29 czerwca 2008 r. dokument *Directoriae respicientes usum competentiarum psychologiarum in admittendis et formandis candidatis ad sacerdotium*⁴. Tytuł dokumentu wskazuje na problematykę, jakiej jest on poświęcony: zastosowaniu kompetentnej wiedzy z zakresu psychologii w procesie formacji i przy dopuszczeniu kandydatów do przyjęcia sakramentu święceń w stopniu kapłana. Jest on rezultatem wieloletnich dyskusji, których celem było wypracowanie konstruktywnych rozwiązań dotyczących stosowania badań psychologicznych w ocenie kandydata do pełnienia funkcji kapłańskich w Kościele⁵.

Istotną rolę w pracach nad dokumentem odgrywała zmieniająca się sytuacja społeczno-kulturowa, wpływająca na kształtowanie się osobowości kandydatów do kapłaństwa. Dokument zwraca uwagę na fakt, że kandydaci pochodzą ze środowisk, w których obecna jest mentalność konsumpcjonistyczna, niestabilność w rodzinach i relacjach społecznych, relatywizm moralny, wykrzywiona wizja seksualności człowieka, niepewność wyborów oraz systematyczne podważanie wartości, szczególnie w mediach społecznego przekazu⁶. Także w Polsce odpowiedzialni za formację powołanych do kapłaństwa zauważają, że „zwiększa się procent kandydatów pochodzących z dysfunkcyjnych rodzin, po eksperymentach z narkotykami, inicjacji seksualnej, czy wręcz uzależnionych od Internetu

² Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7 grudnia 1965 r.), nr 5, *AAS* 58 (1966), 1028.

³ Tamże, nr 62.

⁴ Kongregacja Edukacji Katolickiej, *Directoriae respicientes usum competentiarum psychologiarum in admittendis et formandis candidatis ad sacerdotium* (29 czerwca 2008 r.), *Communicationes*, 40 (2008) 2, 322–335 (Dalej: *Directoriae*).

⁵ T. Gałkowski, *Wiedza psychologiczna w formacji kandydatów do kapłaństwa*, *Prawo Kanoniczne* 53 (2010) 1–2, 42–47.

⁶ *Directoriae*, nr 5.

albo po prostu mniej dojrzałych po ludzku [...]. Mają zbyt wiele problemów ze sobą, zbyt są miotani konfliktami intrapsychicznymi, by wejść w dynamikę proponowanej im formacji”⁷.

Na pierwszym miejscu odpowiedzialnym za proces formacyjny, w tym za nominację odpowiedniej ekipy formacyjnej, za rozpoznanie powołania i dopuszczenie do święceń jest biskup lub odpowiedni przełożony zakonny, który prosi biskupa o udzielenie święceń⁸. W proces formacji włączone są także osoby, które bezpośrednio za formację nie odpowiadają, a zdobyli umiejętności oceny przymiotów kandydata, które uzupełniają całościową wizję jego osoby w świetle chrześcijańskiego powołania. Wśród nich znajdują się także specjaliści psychologowie, których wiedza może posłużyć do oceny stanu zdrowia psychicznego kandydata do święceń⁹. *Ratio fundamentalis* podkreśla, że „seminarzyści nie powinni uważać obecności specjalistów za narzuconą, lecz jako cenną wykwalifikowaną pomoc w ich ewentualnych potrzebach”¹⁰. Zaznaczona jest również odrębność kompetencji oraz odpowiedzialności, ponieważ każdy specjalista ma ograniczyć swoje działanie do własnej dziedziny, co oznacza, że psycholog nie jest w stanie ocenić zdadności seminarzystów do kapłaństwa¹¹.

3. MOMENTY KORZYSTANIA Z WSPARCIA PSYCHOLOGICZNEGO W FORMACJI

Ratio fundamentalis, podobnie jak wcześniejsze *Directoriae*, wskazuje dwa momenty korzystania przez formatorów ze wsparcia specjalistów w dziedzinie psychologii: rozeznanie na początku drogi formacji oraz pomoc w dalszej formacji. Podkreślone zostały również korzyści, jakie nie tylko odpowiedzialni za przyszłych duchownych, ale sami seminarzyści mogą otrzymać: ocenę osobowości, opinię o zdrowiu psychicznym na początku drogi seminaryjnej oraz naświetlenie ewentualnych problemów psychologicznych i perspektywę udzielenia pomocy w pogłębianiu dojrzałości ludzkiej podczas towarzyszenia terapeutycznego¹².

3.1. POMOC PSYCHOLOGA U PROGU FORMACJI

U progu formacji do kapłaństwa psycholog może pomóc odpowiedzialnym za rozeznanie powołania przez:

⁷ L. Misiarczyk, *Psychologia i psychoterapia w seminariach i nowicjatch*. (2012).

Pobrano z: <http://www.spchgdansk.pl/artykuy/artykuly-psychologia/105-psychologia-i-psychoterapia-w-seminariach-i-nowicjatch> dostęp: 6. 6. 2016.

⁸ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis Dar powołania do kapłaństwa* (8 grudnia 2016 r.) nr 128, L'osservatore Romano, por. Jan Paweł II, Adhortacja apostołska posynodalna *Pastores dabo vobis*, nr 65: AAS 84 (1992), 770–772 (Dalej: *Ratio fundamentalis*).

⁹ T. Gałkowski, dz.cyt., 51.

¹⁰ *Ratio fundamentalis*, nr 146.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże, nr 147.

- opis osobowości kandydata, jego potencjałów, dyspozycji;
- ocenę natury i intensywności możliwych psychologicznych zranień;
- określenie stopnia ewentualnej dysymulacji (minimalizowania lub zaprzeczania własnym wadom i słabościom) i symulacji (przesadnego podkreślenia przeżywanych trudności);
- diagnozę psychologicznych problemów utrudniających rozwój powołania (nadmierna zależność emocjonalna, nieadekwatne zachowania agresywne, niewystarczająca zdolność do wypełniania zobowiązań, niewystarczająca zdolność do budowania przyjaznych relacji międzyludzkich, zwłaszcza braterskich, nieufność, trudność we współpracy z autorytetami, zaburzona lub niezdefiniowana tożsamość płciowa);
- ocenę poziomu obecnych zaburzeń psychicznych;
- wskazanie na potrzebę terapii przed podjęciem przez kandydata formacji do kapłaństwa;
- ocenę zdolności do zachowania celibatu (także orientacji seksualnej)¹³.

Poznanie osobowości kandydata wynika z troski o jego osobę oraz o umożliwienie pielęgnowania i rozwoju powołania. Wskazanie na użyteczność skorzystania z dalszej pomocy psychologicznej czy psychoterapeutycznej nie dyskwalifikuje kandydata do podjęcia procesu formacyjnego w celu realizacji odczuwanego powołania. „Konsultacja psychologiczna nie może być też jedynym kryterium, które decyduje o przyjęciu lub nie kandydata do seminarium lub zakonnego domu formacyjnego”¹⁴.

H. Posłuszny, opierając się na koncepcji L.M. Rulli, wskazuje na cztery typy trudności mogących występować podczas rozeznawania powołania: 1) duchowe wątpliwości dotyczące wiary i moralności, 2) trudności wynikające z psychologicznych prawidłowości rozwojowych, 3) podświadome niezgodności powołaniowe¹⁵, które nie są patologiczne, ale wykazują znamiona nieprawidłowości, 4) problemy patologiczne. Autor sugeruje, że psycholog może pomóc już na samym początku w rozpoznaniu u kandydata poziomu trudności (od najpłytszych duchowych wątpliwości, po głębokie problemy patologiczne) oraz pomóc mu je rozwiązać, w niektórych przypadkach przed podjęciem formacji ku kapłaństwu – dotyczy to problemów psychopatologicznych¹⁶. B.J. Soiński wskazuje, że jednym z zadań psychologii jest określenie potencjału rozwojowego, co jest jednym z kryteriów zdrowia psychicznego¹⁷.

Ratio fundamentalis podaje przykładowe problemy w obszarze zdrowia psychicznego, które mogą osłabić zdolność rozeznania oceniającego przez kandydata oraz utrudniają podjęcie zadań wynikających z powołania i posługi: schizofrenia, paranoja, zaburzenie bipolarne, zaburzenie preferencji seksualnych. Dokument instruuje, iż na-

¹³ *Directoriae*, nr 8.

¹⁴ T. Gałkowski, dz.cyt., 52.

¹⁵ Termin „niezgodności powołaniowe” jest obecny w koncepcji L.M. Rulliego, ujmującego tematykę powołania w perspektywie psychodynamicznej. „Niezgodność powołaniowa” oznacza dysharmonię między podświadomymi potrzebami a wartościami i postawami.

¹⁶ H. Posłuszny, *Psychiczne uwarunkowania kandydatów do kapłaństwa i życia zakonnego*, Studia Włocławskie, 1 (1999), 179–193.

¹⁷ B.J. Soiński, *Psychologiczne uwarunkowania podejmowania decyzji na drodze powołania zakonnego w świetle teorii L.M. Rulli*, *Filozofia Chrześcijańska*, 10, (2013) 176.

leży unikać przyjmowania do seminarium osób, u których stwierdzono obecność powyższych psychopatologii, w formie postrzegalnej lub ukrytej¹⁸. B.J. Soiński, korzystając z dotychczasowych publikacji, podaje następujące przykładowe kryteria selekcji określające przeszkody wejścia na drogę powołania: brak zdrowia psychicznego, zbyt duża i nieuporządkowana uczuciowość, homoseksualna orientacja seksualna¹⁹.

W sprawie osób o tendencjach homoseksualnych *Ratio fundamentalis* powtarza stanowisko opisane w *Instrukcji dotyczącej kryteriów rozeznawania powołania u osób z tendencjami homoseksualnymi ubiegającymi się o przyjęcie do seminarium i dopuszczenie do święceń*²⁰: „Kościół, głęboko szanując osoby, których dotyczy ten problem, nie może przyjmować do seminarium ani do święceń osób, które praktykują homoseksualizm, wykazują głęboko zakorzenione tendencje homoseksualne lub wspierają tak zwaną kulturę gejowską. Osoby takie, w istocie, znajdują się w sytuacji, która poważnie uniemożliwia im poprawną relację do mężczyzn i kobiet. Nie można w żaden sposób zignorować negatywnych konsekwencji mogących zrodzić się na skutek osób o głęboko zakorzenionych tendencjach homoseksualnych. [...] Inaczej natomiast należałoby traktować tendencje homoseksualne, które są jedynie wyrazem przejściowego problemu, jak na przykład niezakończony jeszcze proces dojrzewania. Niemniej jednak takie tendencje muszą być wyraźnie przezwyciężone przynajmniej trzy lata przed święceniami diakonatu”²¹.

Pojawia się pytanie, czy psycholog jest w stanie sprostać tym oczekiwaniom, zwłaszcza dotyczącym przyszłego funkcjonowania kandydata. Zdecydowana większości zagadnień poruszonych w *Directoriae* jest w zasięgu profesjonalnej diagnozy psychologicznej. Nie istnieją testy psychologiczne, które jednoznacznie rozstrzygną, jaka jest orientacja seksualna badanego, czy dokładniej: wykażą ukrywanie przez niego orientacji homoseksualnej. Biegły psycholog jest w stanie wskazać na trudności przeżywane w sferze seksualnej, jednak bez współpracy badanego szybki proces diagnostyczny, a zwykle taki występuje podczas badań kandydatów, nie można wydać orzeczenia seksuologicznego. Instrukcja stwierdza, iż „byłoby poważną nieuczuciowością, gdyby kandydat ukrywał swój własny homoseksualizm, aby pomimo wszystko ubiegać się o święcenia kapłańskie. Taka nieszczerza postawa nie odpowiada duchowi prawdy, lojalności i dyspozycyjności, który musi cechować osobowość tego, kto uważa, że jest powołany do służby Chrystusowi i Jego Kościołowi w posłudze kapłańskiej”²². Zbudowanie relacji otwartości, „klimatu wzajemnego zaufania i otwartości serca”²³ w czasie psychologicznej diagnozy selekcyjnej jest zadaniem bardzo trudnym, a w przypadku kandydatów reagujących lękowo na samą procedurę badania psychologicznego – niemal nieosiągalnym. *Ratio fundamentalis* podkreśla,

¹⁸ *Ratio fundamentalis*, nr 191.

¹⁹ B.J. Soiński, dz.cyt., 178–179.

²⁰ Kongregacja Wychowania Katolickiego Stolicy Apostolskiej, *Instrukcja nt. kryteriów rozeznawania powołania u osób z tendencjami homoseksualnymi ubiegających się o przyjęcie do seminarium i dopuszczenie do święceń*, *L'Osservatore Romano* (wyd. polskie) 27 (2006), nr 5 (283), 54–55 (dalej: *Instrukcja*).

²¹ *Ratio fundamentalis*, nr 199–200.

²² *Instrukcja*, nr 3.

²³ *Ratio fundamentalis*, nr 193.

iz „ważne jest, aby każdy seminarzysta otworzył się w tym, co dotyczy jego własnej historii, sposobu przeżycia dzieciństwa i wieku młodzieńczego, wpływu, jaki wywarli na niego rodzina i krewni, zdolności lub jej braku do nawiązywania dojrzałych i zrównoważonych relacji międzyosobowych, jak również umiejętności pozytywnego przeżywania chwil samotności”²⁴. Taka postawa kandydata jest łatwiejsza wobec formatorów niż podczas jednorazowego spotkania z psychologiem-diagnostą. M. Jarosz podaje, że w 90% postawę kandydata wobec badania można określić jako dysymulację, która jest przejawem silnego poczucia zagrożenia i skutkuje życzeniowym nierealnym obrazem siebie ujawnianym w wynikach testów oraz po części w wywiadzie²⁵.

Podobna trudność w diagnozie dotyczy wykrycia rozwinięcia się u kandydata psychopatologii. Korzystając z całej baterii testów i rozbudowanego wywiadu psychologicznego, można wskazać i zdiagnozować aktualny stan psychiczny, tendencje czy skłonności, przeżywane konflikty, napięcia, natomiast nie jest możliwe wykluczenie pojawienia się u badanego w przyszłości zaburzenia (np. zaburzenia lękowego) lub choroby psychicznej (np. schizofrenii). Są to nadmierne oczekiwania względem psychologii, które należy formatorom urealnić²⁶.

3.2. POMOC PSYCHOLOGA W DALSZYCH ETAPACH FORMACJI

W świetle *Ratio fundamentalis* w dalszych etapach formacji odwoływanie się do specjalisty w obszarze psychologii może wiązać się z: 1) ponowną oceniającą diagnozą psychologiczną „gdy wychowawcy uznają to za użyteczne”²⁷ lub 2) poradnictwem psychologicznym lub psychoterapią w toku formacji. *Directoriae* wskazuje na przydatność korzystania z usług psychologicznych podczas:

- pojawiania się kryzysów powołania,
- wpierania kandydata w kształtowaniu cnót moralnych,
- poznawania przez kandydata własnej osobowości,
- wspomagania pokonywania nieelastycznych psychicznych oporów przez tym, co proponuje formacja²⁸.

Nowym aspektem pomocy psychologicznej, dostrzeżonym przez *Ratio fundamentalis*, są zagrożenia i uzależnienia wynikające z udziału w świecie cyfrowym²⁹. Dokument wskazuje, iż rzeczywistość cyfrowa jest środowiskiem obecności seminarzystów, która może być doświadczana jako miejsce „nowych możliwości z punktu widzenia relacji międzyludzkich, spotkania z innymi, konfrontacji z bliźnim, świadectwa wiary”³⁰, ale też zaleca zachowanie należytej ostrożności wobec zagrożeń.

²⁴ Tamże, nr 95.

²⁵ M. Jarosz, *Wartość i znaczenie badań psychologicznych w seminariach*, Ateneum Kapłańskie 97 (2006), z. 2 (585), 280.

²⁶ L. Misiarczyk, dz.cyt.

²⁷ *Ratio fundamentalis*, nr 193.

²⁸ *Directoriae*, nr 9.

²⁹ *Ratio fundamentalis*, nr 99.

³⁰ Tamże, nr 100.

Wytyczne Stolicy Apostolskiej umieszczają pomoc psychologiczną w obszarze formacji ludzkiej, zwłaszcza na etapie okresu propedeutycznego oraz kolejnego etapu – studiów filozoficznych – nazwanego też etapem bycia uczniem. Celem pierwszego okresu jest położenie solidnych podwalin pod życie duchowe oraz wspieranie lepszego poznania siebie w osobistym rozwoju³¹. Dlatego też wśród przedmiotów wykładanych w okresie propedeutycznym dokument proponuje elementy psychologii, które mają za zadanie pomóc seminarzyście w poznaniu siebie³². Psychologia, obok socjologii i pedagogiki, została umieszczona także wśród zagadnień poruszonych na etapie formacji filozoficznej jako zawierająca aspekty przydatne do procesu formacyjnego w perspektywie posługi kapłańskiej. Celem jej ma stać się umożliwienie seminarzystom zdolności do poznania ducha ludzkiego, wraz z jego bogactwami i słabościami, by tym samym ułatwić im formułowanie ocen jasnych i wyważonych dotyczących osób i sytuacji³³. Dokument podkreśla znaczenie formacji ludzkiej, ponieważ to z autentyczności i dojrzałości człowieczeństwa kandydata wynika świętość prezbitera. Dlatego poważną i obiektywną przeszkodę w kontynuacji formacji po etapie „bycia uczniem” jest brak dobrze ukształtowanej i zrównoważonej osobowości. Przejawami takiej osobowości są: znajomość prawdy o sobie, wewnętrzna wolność, umiejętność przezwycięzania indywidualizmu, aby być otwartym na poświęcanie się innym. „Poza zasadniczym prowadzeniem przez formatorów i kierownika duchowego, w celu scalenia podstawowych aspektów osobowości, w niektórych przypadkach mogłoby się okazać pomocne specjalne towarzyszenie psychologiczne”³⁴.

4. WYMAGANIA WOBEC BADAŃ PSYCHOLOGICZNYCH KANDYDATÓW DO KAPŁAŃSTWA

Dokumenty Stolicy Apostolskiej stawiają pomocy psychologicznej w seminariach konkretne wymogi. Dotyczą one nie tylko samej osoby psychologa, ale także procesu udzielania pomocy oraz samych możliwości korzystania z wiedzy psychologicznej. T. Gałkowski³⁵, analizując *Directoriae*, zebrał je w następujący sposób: najpierw wyróżnił wymogi stawiane psychologom, następnie procesowi badania oraz możliwościom wykorzystania wiedzy psychologicznej przez przełożonych.

1. Wymogi stawiane psychologom³⁶:

- biegli psychologowie nie mogą należeć do ekipy formacyjnej,
- biegli mają wiedzę nie tylko z zakresu psychologii, lecz powinni również wykazać się specyficznymi kompetencjami w zakresie dynamiki powołania, łącząc swój profesjonalizm z mądrością Ducha,

³¹ Tamże, nr 59.

³² Tamże, nr 157.

³³ Tamże, nr 163.

³⁴ Tamże, nr 63.

³⁵ T. Gałkowski, dz. cyt., 53–58.

³⁶ *Directoriae*, nr 6. Por. *Ratio fundamentalis*, nr 192.

- biegli powinni wyróżniać się stanowczą i trwałą dojrzałością w aspekcie ludzkim i duchowym oraz podzielać chrześcijańską antropologię dotyczącą osoby ludzkiej, seksualności, powołania do kapłaństwa i celibatu, tak by ich pomoc miała na uwadze tajemnicę człowieka w jego osobistym dialogu z Bogiem, zgodnie z tym, jak rozumie je Kościół,
- biegli powinni być dostępni, tak by można z ich pomocy skorzystać, o ile pojawi się taka potrzeba, stąd nakaz, żeby zadbano o wykształcenie i odpowiednie przygotowanie biegłych, jeśli ich brakuje.

P. Kwiatek³⁷ wskazuje na konieczność uważnego zebrania podstawowych informacji na temat: 1) przymiotów osobowych danego konsultanta, psychologa, terapeuty, 2) kompetencji zawodowych i stylu jego pracy, 3) wizji antropologicznej i wrażliwością na temat powołania, 4) nurtu psychologicznym, z którym jest aktualnie związany. Oznacza to, że formatorzy powinni poddać ocenie nie tylko osobę psychologa, ale także dokonać oceny teologicznej teorii psychologicznych, w świetle których dokonywana jest interwencja psychologiczna. Weryfikacja ta ma się dokonywać w świetle antropologii chrześcijańskiej³⁸.

2. Wymogi stawiane procesowi badań³⁹:

- w procesie przyjmowania do seminarium, jak i podczas całej formacji uciekanie się do pomocy psychologów nie może odbywać się na zasadzie ogólnej, lecz jedynie jeśli poszczególny przypadek tego wymaga, *si casus ferat*;
- do badań psychologicznych można przystąpić jedynie wtedy, gdy uzyska się od osoby badanej pozwolenie wcześniejsze i wyraźne, podjęte w całkowitej wolności, po odpowiednim poinformowaniu;
- formatorzy powinni stworzyć klimat zaufania, aby kandydat mógł się otworzyć i z przekonaniem uczestniczyć w badaniach;
- w procesie badawczym należy unikać wszelkich podejrzeń czy sugestii, że badanie stanowi jeden z etapów usuwania kandydata z seminarium ze względu na kłopoty wymagające pomocy specjalisty;
- kandydat powinien pozostać wolny w wyborze odpowiedniego biegłego spośród zaproponowanych mu przez przełożonych, ponadto sam może wybrać sobie biegłego po akceptacji przełożonych;
- konsultacja psychologiczna może być również zasugerowana, ale nie narzucona, przez ojca duchownego kandydata.

Wątpliwości budzi poddawanie wszystkich kandydatów obowiązkowi badań psychologicznych, zakłada się bowiem, że „każdy z nich ma jakies poważne

³⁷ P. Kwiatek, *Psychologia pozytywna a formacja ludzka w kontekście przygotowania do prezbiteratu*, *Seminare* 28 (2010), 201–211.

³⁸ K. Dyrek, *Formacja ludzka do kapłaństwa*. Kraków 1999, 142–148.

³⁹ *Directoriae*, nr 5 i 12. Por. *Ratio fundamentalis*, nr 194.

braki osobowościowe⁴⁰. Badania psychologiczne są dzisiaj powszechnie stosowane przy rekrutacji w wielu przedsiębiorstwach i instytucjach. Są one prowadzone na zlecenie pracodawcy i on za nie płaci, więc ma też prawo wglądu w ich wyniki. Pojawia się pytanie, dlaczego stawianie badań psychologicznych jako jednego z warunków przyjęcia kandydata do seminarium byłoby nieetyczne? Przecież formacja w seminarium wymaga psychicznej zdolności, a etap wstępny rekrutacji wydaje się dobrym momentem, aby nie przyjmować do wspólnoty seminaryjnej osób z poważnymi problemami, zaburzeniami, czy nawet chorobami psychicznymi⁴¹.

Dużą trudnością w rozmowach kleryków z psychologiem, gdy są oni skierowani na badania, jest nieszczerłość, momentami nawet cynizm, zasłanianie się formacją duchową albo ojcem duchownym, a testy wychodzą zafalszowane poprzez pragnienie ukazania się w lepszym świetle, niż się jest w rzeczywistości⁴². Inni przeprowadzający badania kleryków zaobserwowali wzrost mechanizmów obronnych, drwiący stosunek do testów i czasem wysublimowaną złość wobec psychologa⁴³.

3. Wymogi stawiane możliwościom wykorzystania wiedzy przez przełożonych⁴⁴:

- kandydat w duchu wzajemnego zaufania i współpracy w procesie formacyjnym, może zostać poproszony, by w sposób wolny, na piśmie wyraził zgodę na przekazanie wyników badań przez biegłego formatorom; sam kandydat powinien określić osoby, którym zechce przekazać odpowiednie informacje, natomiast biegły jest zobowiązany do zachowania tajemnicy zawodowej;
- biegły w swojej opinii powinien przedstawić sugestie dotyczące ogólnego typu osobowości kandydata oraz trudności, z którymi kandydat się zмага lub w przyszłości będzie się zmagał na drodze do kapłańskiej posługi oraz wskazać możliwości rozwoju osobowości kandydata oraz zasugerować ewentualne formy psychologicznego wsparcia;
- zachowanie opinii tylko do wyłącznej wiedzy formatorów, zakaz wykorzystywania pozyskanej wiedzy do celów innych niż formacyjne.

Ratio fundamentalis dookreśla, iż upoważnieni do zapoznania się z informacjami przekazanymi przez biegłego są: biskup, rektor (seminarium, w którym odbywa się formacja oraz seminarium diecezjalnego, jeśli są one różne) i kierownik duchowy⁴⁵. M. Jarosz wskazuje, że przełożeni i formatorzy mają obowiązek zweryfikowania własnych ocen kandydatów z ocenami biegłych, w tym z psychologiem⁴⁶.

⁴⁰ T. Pawlak, *Formacja ludzka kandydatów do kapłaństwa według „Zasad formacji kapłańskiej w Polsce” z 1999 roku i uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego*, Kościół i Prawo 3(16) (2014) 1, 24.

⁴¹ Por. M. Jarosz, art.cyt., 275.

⁴² Por. L. Misiarczyk, dz.cyt.

⁴³ W. Błaszczak, J. Kołodziej, *Psychologia i powołanie*, (2009), Pobrano z: http://sfd.kuria.lublin.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1351, dostęp: 6 czerwca 2016.

⁴⁴ *Directoriae*, nr 13 i 15. Por. *Ratio fundamentalis*, nr 195.

⁴⁵ *Ratio fundamentalis*, nr 195.

⁴⁶ M. Jarosz, art.cyt., 278.

A. Kobyliński⁴⁷ zauważa, że czasami wyniki badań psychologicznych znajdują bardziej przełożeni niż sami zainteresowani. Psychologowi, który przeprowadza badania, nie wolno w żaden sposób przekazywać wiedzy na temat osób badanych, jeśli nie wyraziły one swojej zgody na taką praktykę. Uwarunkowania te regulują kodeksy etyczne stowarzyszeń, do których należy psycholog, najbardziej znany jest *Kodeks etyczno-zawodowy psychologa*⁴⁸, wydany przez Polskie Towarzystwo Psychologiczne. Odrębną kwestią, która wymaga regulacji, jest bezpieczna archiwizacja wyników badań psychologicznych, co także jest zasygnalizowane w *Ratio fundamentalis*, jednak wydanie szczegółowych norm w tym zakresie zostało polecone Konferencjom Episkopatu, zgodnie z obowiązującym prawem cywilnym w danym kraju⁴⁹.

Osobną kwestią jest przypadek pomocy psychologicznej oraz procesu psycho-terapeutycznego, w którym uczestniczy kandydat. Przełożeni muszą być świadomi, że psychoterapia wymaga odrębności, całkowitej wolności i dyskrecji. Nie można zatem ingerować w przebieg terapii, domagać się opinii czy sugestii ze strony psychoterapeuty, wpływać na czas jej trwania oraz metody. Obecność dodatkowych procesów podczas psychoterapii może ograniczyć jej skuteczność, stąd zasadna jest sugestia, aby w miarę możliwości odbyć psychoterapię przed rozpoczęciem seminarium lub zrobić na nią odpowiednio długą przerwę w formacji⁵⁰.

5. PODSUMOWANIE

Dyskusja nie dotyczy więc pytania, czy wykorzystywać badania psychologiczne, ale pytania, jak z nich korzystać. Jak na razie w Polsce nie ma jasnych kryteriów, jak z tych narzędzi korzystać i większość psychologów i psychoterapeutów porusza się po omacku⁵¹.

Ważne postulaty podsumowujące badania w seminariach sformułowali W. Błaszczak i J. Kołodziej⁵². Stoją oni na stanowisku obowiązku badania wszystkich kandydatów do seminarium. Badania te mają być poprzedzone odpowiednim wyjaśnieniem ich celu i przebiegu. Badany powinien wyrazić na nie pisemną zgodę i zostać poinformowany o ich wynikach. Przełożonych, którym wyniki badań są udostępniane, powinna obowiązywać jak najdalej posunięta dyskrecja. Powinni być też przygotowani do prawidłowej interpretacji opinii psychologicznej.

Niedopuszczalne jest wykorzystywanie przez przełożonych opinii psychologa jako wymówki w sytuacjach decyzyjnie trudnych. Psycholog nie ocenia powołania,

⁴⁷ A. Kobyliński, *Etyczne aspekty stosowania psychologii w przestrzeni życia religijnego*, Rocznik Teologii Katolickiej 14 (2015) 1, 208.

⁴⁸ Polskie Towarzystwo Psychologiczne, *Kodeks etyczno-zawodowy psychologa*. (1994). PTP. Pobrano z: <http://www.ptp.org.pl/modules.php?name=News&file=article&sid=29> dostęp: 12 grudnia 2016.

⁴⁹ *Ratio fundamentalis*, nr 196.

⁵⁰ W. Rzeszowski, *Psychologia i formacja*, Pastores 46 (2010) 1, 131–132.

⁵¹ Por. L. Misiarczyk, dz.cyt.

⁵² W. Błaszczak, J. Kołodziej, dz.cyt.

lecz jedynie psychologiczne uwarunkowania decydujące o powodzeniu procesu formacji. W swych ocenach bywa omylny, tak jak omylny bywa rektor, prefekt, ojciec duchowny, spowiednik, profesor. Żadne, nawet najbardziej precyzyjne metody psychologiczne i naukowe nie uchwycą daru łaski, jakim jest powołanie⁵³.

BIBLIOGRAFIA

- Augustyn J., *Czy kapłan powinien być też psychologiem*, (2014). Pobrano z: <http://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art,18292,czy-kaplan-powinien-byc-tez-psychologiem.html>, dostęp: 12.12.2016.
- Błaszczak W., Kołodziej J., *Psychologia i powołanie*, (2009). Pobrano z: http://sfd.kuria.lublin.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1351 dostęp: 6.6.2016.
- Dyrek K., *Formacja ludzka do kapłaństwa*, Kraków: Wydawnictwo WAM 1999.
- Gałkowski T., *Wiedza psychologiczna w formacji kandydatów do kapłaństwa*, Prawo Kanoniczne 53 (2010) 1–2, 41–59.
- Jarosz M., *Wartość i znaczenie badań psychologicznych w seminariach*, Ateneum Kapłańskie 97 (2006), z. 2 (585), 273–287.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotialis Dar powołania do kapłaństwa*, L'Osservatore Romano nr 128 (8 grudnia 2016 r.).
- Kongregacja Edukacji Katolickiej, *Directoriae respicientes usum competentiarum psychologiarum in admittendis et formandis candidatis ad sacerdotium* (29 czerwca 2008 r.), Communicationes 40 (2008) 2, 322–335.
- Kongregacja Wychowania Katolickiego Stolicy Apostolskiej, *Instrukcja nt. kryteriów rozeznawania powołania u osób z tendencjami homoseksualnymi ubiegających się o przyjęcie do seminarium i dopuszczenie do święceń*, L'Osservatore Romano (wyd. polskie) 27 (2006), nr 5 (283), 54–55.
- Kwiatek P., *Psychologia pozytywna a formacja ludzka w kontekście przygotowania do prezbiteratu*, Seminare 28 (2010), 201–211.
- Misiarczyk L., *Psychologia i psychoterapia w seminariach i nowicjatch*, (2012), Pobrano z: <http://www.spchgdansk.pl/artykuly/artykuly-psychologia/105-psychologia-i-psychoterapia-w-seminariach-i-nowicjatch>, dostęp: 6 czerwca 2016.
- Pawlak T., *Formacja kandydatów do kapłaństwa według „Zasad formacji kapłańskiej w Polsce” z 1999 roku i uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego*, Kościół i Prawo 3(16) (2014) 1, 9–27.
- Polskie Towarzystwo Psychologiczne, *Kodeks etyczno-zawodowy psychologa*. (1994). PTP. Pobrano z: <http://www.ptp.org.pl/modules.php?name=News&file=article&sid=29> dostęp: 12.12.2016.
- Posłuszny H., *Psychiczne uwarunkowania kandydatów do kapłaństwa i życia zakonnego*, Studia Włocławskie 1 (1999), 179–193.
- Rzeszowski W., *Psychologia i formacja*, Pastores 46 (2010) 1, 123–134.
- Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius* (28 października 1968 r.), AAS 58 (1966), 713–727.
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (7 grudnia 1965 r.), AAS 58 (1966), 1025–1120.
- Soiński B. J., *Psychologiczne uwarunkowania podejmowania decyzji na drodze powołania zakonnego w świetle teorii L. M. Rullii*, Filozofia Chrześcijańska 10 (2013), 161–186.

⁵³ J. Augustyn, *Czy kapłan powinien być psychologiem*, (2014). Pobrano z: <http://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art,18292,czy-kaplan-powinien-byc-tez-psychologiem.html> dostęp: 12.12.2016.

PSYCHOLOGIST'S TASKS IN FORMATION FOR PRIESTHOOD

Summary

The aim of this article is to present the role of psychologist in the formation in a higher theological seminary on the basis of *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* "The Gift of Priestly Vocation" and the experience of Polish psychologists. The contribution of psychology is valuable both for formation guides and for seminarians in two areas: in the assessment of personality, expressing an opinion about candidate's psychological health and in psychotherapeutic accompaniment to assist in growth in human maturity. The field of psychologist's competence is unable to make a judgment on the suitability of seminarians for priesthood.

Key words: psychology, formation, higher theological seminary, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* "The Gift of Priestly Vocation"

Nota o Autorze

Ksiądz **Tomasz LISZEWSKI** jest prezbiterem Archidiecezji Łódzkiej, magistrem teologii i magistrem psychologii. Obecnie jest doktorantem w Katedrze Psychologii Społecznej i Psychologii Religii KUL; kontakt: tliszewski@gmail.com